

SOCIÁLNÍ TRANSFERY V ČESKÉ REPUBLICE

IVANA TURKOVÁ

Abstrakt

Sociální dávky a problematika jejich efektivního uplatnění patří mezi velmi často diskutovaná témata, podporovaná různými návrhy, vedoucími ke zvýšení efektivity na straně jedné a k finančním úsporám ve státních výdajích na straně druhé. Dávky sociálního zabezpečení stejně jako daň z příjmů fyzických osob patří k základním nástrojům redistribuce. Systémy daní a sociálních dávek se vyvíjely historicky samostatně a doposud zůstávají odděleny – systémově i institucionálně. Naopak nejsou odděleny ve svém efektu, ten je společný. Příspěvek se zaměřuje na kvantifikaci těchto transferů. V teoretické části jsou oba přerozdělovací systémy v České republice popsány a údaje za období 2002 až 2012 jsou samostatně analyzovány. Je popsán pohled na jejich společné působení. Cílem příspěvku je navrhnout doporučení, jež se týkají změn obou nástrojů redistribuce mezi fyzické osoby.

Klíčová slova

Daň z příjmů fyzických osob, dávky státní sociální podpory, dávky pomoci v hmotné nouzi

Úvod

Sociální politika představuje neodmyslitelnou součást každé vyspělé společnosti, prostřednictvím které se snaží ovlivňovat sociální realitu a zlepšit životní podmínky obyvatel. Každý člověk se může ocitnout v nepříznivých sociálních situacích vznikajících z různých příčin např. nemocí, invaliditou, stářím, úrazem nebo dlouhodobou nezaměstnaností a mnohdy se sám v těchto případech nedokáže zaopatřit, natož si zajistit základní potřeby pro živobytí, z tohoto důvodu je zapotřebí vytvářet systémy sociální ochrany obyvatel.

Příspěvek se zabývá přerozdělovací funkcí sociální politiky, která se uskutečňuje prostřednictvím daní a transferů. K hlavním nástrojům redistribuce patří státní rozpočet a soustava pojištění. „Výsledkem je konečné rozdělení důchodů, pro něž je typická menší nerovnost než pro rozdělení prvotní.“¹ Toto přerozdělování je přitom jednou z nejvýznamnějších součástí celkových redistribučních procesů. Přitom celková úroveň

---

¹ Krebs, Vojtěch. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. S. 60.

sociální politiky i jednotlivá kritéria musí zohledňovat jak sociální zájmy jednotlivce a rodiny, tak současně i potřebu zachovat, resp. nenarušovat takovou příjmovou diferenciaci, která je nezbytná pro posilování motivace k vyššímu pracovnímu výkonu a sociálnímu vzestupu.²

Systémy daní a sociálních dávek se vyvíjely historicky samostatně a doposud zůstávají odděleny – systémově i institucionálně. Naopak nejsou odděleny ve svém efektu, ten je společný. V této práci je vyhodnocen užší pohled, kdy v rámci daňové soustavy České republiky budou zkoumány daňové úlevy u daně z příjmů fyzických osob na straně jedné a systém nepojistných dávek sociálního zabezpečení – dávek státní sociální podpory a dávek pomoci v hmotné nouzi – na straně druhé.

Společensko-ekonomická naléhavost řešení problému sociálních dávek a daní a jejich zapojení do systému sociální politiky státu se stává nejdůležitějším krokem k udržení veřejných financí. Narůstající deficity veřejných rozpočtů, nepříznivý demografický vývoj společnosti, umocněno poslední globální finanční krizí, která se přenesla do krize hospodářské přitom nelze přehlížet.

V příspěvku jsou oba přerozdělovací systémy v České republice popsány a údaje v období 2002 až 2012 jsou samostatně analyzovány. V závěru je popsán pohled na jejich společné působení. Cílem příspěvku jsou návrhy a doporučení, jež se týkají změn obou nástrojů redistribuce mezi fyzické osoby v České republice.

Zdrojem informací pro tuto práci jsou především díla autorů zabývajících se problematikou sociální a daňové politiky. Mezi ně patří především V. Krebs, L. Průša a další. Kromě toho jsou významným doplňkem též fakta a informace vycházející ze statistik, studií a analýz, vypracovaných Ministerstvem financí ČR, Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, ale i internetových zdrojů. Bližší identifikace informačních zdrojů je součástí Seznamu literatury, internetových zdrojů a odkazů uvedených v poznámkách pod čarou.

Ve fázi získávání dat je dominantní metoda analýzy dokumentů (monografií, studií, analýz, legislativních norem, dokumentů jak ve formě tištěné, tak elektronické). Při zpracování dat a vyvozování závěrů jsou aplikovány metody komparace, analýzy a syntézy a dedukce.

---

² Průša, Ladislav. *K vybraným otázkám charakteru sociálních transferů rodinám s dětmi v České republice*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2004. S. 5

1 Terminologická a teoretická východiska

1.1 Sociální politika a sociální zabezpečení

Významný anglický ekonom lord W. H. Beveridge v roce 1941 ve zprávě k situaci v sociální oblasti Velké Británie poprvé použil název welfare state – sociální stát. „*Social welfare se v sociálním státě uskutečňuje prostřednictvím sociálního a zdravotního pojištění, státními podporami a sociální pomocí.*“³

Sociální politika je pojem, který je všeobecně známý, ale jeho jednoznačná formulace je složitá. Jinak je chápána v různých oborech, oblastech a v různých zemích. „*Velmi obecně a přibližně lze říci, že sociální politika je politikou, která se primárně orientuje na člověka, na rozvoj a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, na rozvoj jeho osobnosti a kvality života.*“⁴

Sociální politika hraje v dnešní době velmi důležitou roli. Nejen v naší republice ale i ve všech ostatních vyspělých demokratických zemích je neodmyslitelnou součástí národních politik, neboť směřuje k sociální ochraně svých občanů. Ač je její postavení tak důležité, je sociální politika vystavena silnému politickému a ekonomickému tlaku. Důvodem je nepoměr mezi stále rostoucími požadavky a omezenými zdroji. Tato složitá situace je řešena snahou o sociální reformy, avšak ta s sebou často nese i jejich negativní dopady, které se projevují rostoucími sociálními nerovnostmi a zvláště se prohlubují v období ekonomických potíží. S nimi dochází k nárůstu sociálních výdajů a rostoucí očekávání a požadavky občanů vůči sociální politice.⁵

Nejvíce zdůrazňovanou souvislostí sociální politiky je souvislost ekonomická – zabezpečení musí být finančně únosné, nemůže dlouhodobě expandovat nad možnosti ekonomiky. Je třeba volit taková opatření a takové přístupy, které jsou úsporné a nemají v sobě zabudován mechanismus zavazující budoucí generace k přílišnému břemeni. Druhá neméně důležitá je návaznost určité sociální politiky na zájmy určitých sociálních vrstev, a tedy její souvislost se sociální strukturou společnosti, z čehož vyplývá souvislost politická. Jen taková reforma bude průchodná, která si získá rozhodující podporu politických sil.

³ Spirit, Michal. *Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR*. Plzeň: vyd. Aleš Čeněk, 2009. S. 305.

⁴ Krebs, Vojtěch. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. S. 17.

⁵ Sirovátka, Tomáš. *Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2000.

Sociální zabezpečení je souhrn institutů, jejichž podstatou je poskytování pomoci jedinci nebo skupině, kteří se ocitnou v sociální situaci, kterou nemohou svými vlastními silami zvládnout, pomoci materiální a peněžité ochrany, informací a služeb. Transformace systému sociálního zabezpečení v České republice probíhala po roce 1989 ve třech oblastech:

- sociální pojištění ⇒ k pokrytí předvídatelných situací – nezaměstnanost, nemoc, vysoký věk,
- státní sociální podpora ⇒ k řešení náhlých situací, působících finanční problémy – mateřství, výchova dítěte, postižení,
- sociální pomoc ⇒ pro řešení situací hmotné nouze.

Tento příspěvek se zabývá jen druhým a třetím pilířem systému sociálního zabezpečení v České republice, tzv. nepojistnými dávkami.

Státní sociální podpora v České republice

Nedílnou součástí sociální politiky je rodinná politika, jejímž cílem je zmírňování narůstajících nákladů rodin souvisejících s přítomností dětí v rodině. V minulosti byla rodinná politika realizována jako společenská pomoc rodinám s dětmi neadresně, monopolně uplatňované státem. Plošně poskytované státní dávky v neprůhledných systémech nerespektovaly skutečnou úroveň životních nákladů. V roce 1995 a 1996 byla Parlamentem schválena nová koncepce přímé podpory rodin, která přesunula část dávek ze systému nemocenského pojištění a sociální pomoci do systému státní sociální podpory, v zájmu zajištění větší transparentnosti celé soustavy sociálního zabezpečení. Zároveň byla zákonem zajištěna možnost porovnat minimální náklady na život občana a celé rodiny s jejími pracovní a ostatními příjmy. Toto zákonné opatření znamenalo přesnější zacílení státní sociální podpory a zvětšení její efektivity tam, kde jí je nejvíce zapotřebí.

System státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. V průběhu let se dávky měnily. Od roku 2013 se poskytují dávky v závislosti na výši příjmu, tzv. testované dávky: příravek na dítě, porodné, příspěvek na bydlení, a dále dávky netestované: rodičovský příspěvek a pohřebné.

Dávky, které jsou testovány příjmem rodiny, vzhledem k dlouhodobé praxi plošného vyplácení, znamenaly posun k sociálně tržnímu pojetí sociální politiky pro rodiny.

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi. Nárok mají rodiny s příjmem do 2,4násobku životního minima. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte od 500 Kč do 700 Kč.

Porodné - touto dávkou se rodině s nízkými příjmy jednorázově přispívá na náklady související s narozením prvního dítěte. Nárok na porodné je vázán na stanovenou hranici příjmů v rodině, která v kalendářním čtvrtletí předcházejícím narození dítěte musí být nižší než 2,4násobek životního minima rodiny. Výše porodného činí 13 000 Kč na první živě narozené dítě. Narodí-li se s prvním živě narozeným dítětem další živě narozené dítě nebo děti, výše porodného činí 19 500 Kč.

Příspěvek na bydlení - touto dávkou stát přispívá na náklady na bydlení rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy. Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu přihlášený v bytě k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem. Výplata příspěvku na bydlení je časově omezena na 84 měsíce v období posledních 10 kalendářních let. Toto omezení neplatí pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením, které bydlí v pro ně postavených nebo upravených bytech.

Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte. Rodič si může volit výši a tím i délku pobírání rodičovského příspěvku. Maximální měsíční výše rodičovského příspěvku může činit 11 500 Kč měsíčně. Volbu výše rodičovského příspěvku je možno měnit jedenkrát za tři měsíce. Příjmy rodiče nejsou sledovány. Rodič může při nároku na výplatu rodičovského příspěvku zlepšovat sociální situaci rodiny výdělečnou činností, ale musí v této době zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

Na pohřebné má nárok osoba, jež vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR. Výše pohřebného je stanovena pevnou částkou 5 000 Kč.⁶

Pomoc v hmotné nouzi v České republice

Podmínkou pro vznik nároku na dávku v hmotné nouzi není jenom nedostačující příjem, ale i to, že osoba není schopna tento příjem zvětšit (například prací či prodejem majetku). „Částka živobytí se odvíjí od výše existenčního a životního minima a stanoví se individuálně pro každou osobu na základě zhodnocení její snahy, možností a potřeb.“⁷

System pomoci v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů a další právní předpisy, zejména zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi. Je formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb, za předpokladu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Nedílnou součástí systému pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty. V rámci sociální práce některé úkoly kromě Úřadu práce České republiky vykonávají rovněž obecní úřady, které mají blíže k občanům a mohou tak v rámci sociální práce efektivněji reagovat na jejich problémy.

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Přitom osobou v hmotné nouzi je osoba či rodina, která nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.

Příspěvek na živobytí je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny

---

⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Dávky státní sociální podpory*. Dostupné z.: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

⁷ Spirit, Michal. *Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR*. Plzeň: vyd. Aleš Čeněk, 2009. S. 390.

částky živobytí. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek existenčního a životního minima. Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. Přiměřené náklady na bydlení jsou odůvodněné náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 %, v Praze 35 %, příjmu osoby či rodiny.

Doplatek na bydlení řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí. Zákon umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i ve výjimečných případech, kdy žadatel nemá nárok na příspěvek na živobytí, případně i žadatel, který využívá jinou než nájemní formu bydlení. Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí. Výplata doplatku na bydlení je časově omezena na 84 měsíce v období posledních 10 kalendářních let. Toto omezení neplatí pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením, které bydlí v pro ně postavených nebo upravených bytech.

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon stanoví šest takových situací:

1. Nejsou plněny podmínky pro poskytnutí opakovaných dávek, ale v případě neposkytnutí pomoci osobě hrozí vážná újma na zdraví. Dávku lze poskytnout v částce, která doplní příjem osoby do výše existenčního minima (v případě nezaopatřeného dítěte do životního minima).
2. Postižení vážnou mimořádnou událostí (živelní pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár apod.) Dávku lze poskytnout až do výše 15násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do výše 51 150 Kč.
3. Nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků. Dávku lze poskytnout až do výše tohoto jednorázového výdaje.

4. Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do částky 34 100 Kč.
5. Nedostatek prostředků k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do částky 34 100 Kč.
6. Ohrožení sociálním vyloučením. Jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí. Dávku lze poskytnout až do výše 1000 Kč. V průběhu roku může být poskytnuta opakovaně, součet však nesmí překročit 4násobek částky životního minima jednotlivce, tj. maximálně částku 13 640 Kč.⁸

1.2 Daňový systém

Cílem zdanění je zajištění financování veřejných výdajů na bázi rozpočtové vyrovnanosti, základního principu integrujícího výdajovou a příjmovou stranu veřejných rozpočtů. Výše daní jsou průběžně korigovány s ohledem na sociální průchodnost a politickou akceptovatelnost. Míra a způsob zdanění mohou zvýšit nebo naopak snížit nabídku práce. Daně a transfery jsou součástí prostředí, které lidé berou v úvahu při svém rozhodování o zaměstnání, spotřebě, investicích atd.

Hodnocení přiměřenosti daní se liší podle individuální příjmové úrovně. Lidé, kteří mají nízké příjmy, charakterizují své daně jako vysoké a daně bohatých naopak považují za nízké. Přání nižších příjmových skupin více daňově zatížit vyšší příjmové kategorie je tedy silnější než naopak. Mají-li lidé volit mezi vyššími výdaji na sociální účely a z toho plynoucí zvýšení daní nebo nižšími daněmi a z toho vyplývající snížení sociálních výdajů, tak se řada z nich nedokáže rozhodnout a v konečném důsledku se většina pravděpodobně přikloní ke zvýšení výdajů na sociální účely za cenu vyšších daní.

V rámci daňového systému se sociální politika realizuje prostřednictvím daňových úlev u daně z příjmů fyzických osob, které přinášejí poplatníkům výhodu ve formě nižší nebo později zaplacené daně.

---

⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

Celkový rozsah přerozdělení, měřený podílem daní a příspěvků na sociální zabezpečení k hrubému domácímu produktu (tzv. daňová kvóta) postupně roste. Nejmenší míru přerozdělení nacházíme v extrémně liberálních USA, ale také v extrémně tradičním Japonsku. Naopak nejvyšší míru přerozdělení vykazují sociálnědemokratické severoevropské země – Dánsko, Švédsko. V celkových daňových výnosech každé země jsou hlavními zdroji vždy dva až tři a ostatní mají spíše doplňkový charakter. Zatímco důchodové daně bývají vysoké ve vyspělých zemích s dobrou daňovou morálkou, tam, kde poplatníci nejsou příliš ochotni platit daně, spoléhají vlády na zdanění nepřímé, které je účinnější.⁹

V České republice převažují v rámci daňového mixu příspěvky na sociální zabezpečení, což je dávná tradice z dob Rakouska-Uherska, kdy v 80. letech 19. století byly přijaty zákony o úrazovém pojištění dělnickém a o nemocenském pojištění. V posledních letech také začaly posilovat výnosy nepřímých daní, zejména díky zvyšování sazeb. Naopak od roku 2008 zaznamenaly daně z příjmů pokles zdanění a tudíž i výnosů.

Sociální prvky v systému daně z příjmů fyzických osob

Daň z příjmu fyzických osob¹⁰ (*dále jen DPFO*) zaujímá jedno z významných míst v současné daňové soustavě. Konstrukce DPFO spočívá v tom, že se podle příjmů poplatníka stanoví základ daně a k němu se aplikuje daňová sazba. V důsledku rozdílného vymezení příjmů a výdajů, použitých korektur daňového základu a zvolené sazby, může mít výsledná daň rozmanitou podobu. Konstrukce DPFO závisí na určení, které z příjmů budou předmětem daně a které výdaje lze proti těmto zdanitelným příjmům postavit. Od základu daně lze za stanovených podmínek odečítat některé další částky. Upravený základ daně určuje konečnou podobu daně. Ta však může být dále snížena prostřednictvím slev na dani.

Zatímco do konce roku 2007 byly příjmy fyzických osob v České republice zdaněny progresivní sazbou obdobně jako ve vyspělých zemích, od roku 2008 byla zavedena jednotná sazba 15 %. Současně byl základ daně upraven tak, že zaměstnancům se rozšířil na 1,34 násobek hrubé mzdy (*dále jen superhrubá mzda*), zatímco osobám samostatně výdělečně činným (*dále jen OSVČ*) bylo umožněno uplatňovat velkorysé výdajové paušály až do výše

---

⁹ Kubátová, Květa. *Daňová teorie a politika*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. S. 143

¹⁰ Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

80 %, které se pro účely výpočtu základu daně odečítají od příjmů. Tím se základ daně OSVČ i jejich zdanění podstatně snížilo.

Zrušením progresivního zdanění tak ČR nemůže daň z příjmů fyzických osob využívat jako automatický vestavěný stabilizátor.¹¹

Z následující tabulky je zřejmé postupné snižování progresivity zdanění od roku 1993 do roku 2007 za současného snížení počtu daňových pásem. Postupně se tak snižovala solidarita ve zdanění. Na nejnižším bodu byla v letech 2008 až 2012. V roce 2013 došlo k mírnému zvýšení zdanění u osob s příjmem nad čtyřnásobek průměrné mzdy.

---

¹¹ Peková, Jitka. *Veřejné finance: teorie a praxe v ČR*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. S. 335

Tabulka č. 1: Vývoj zdanění příjmů fyzických osob v České republice v Kč¹²

ROK 1993 - 1995						
Sazba daně	15%	20%	25%	32%	40%	47 - 43 % *)
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 60	60 - 120	120 - 180	180 - 540	540 - 1 080	1 080 a více
daň v Kč max.	9 000	21 000	36 000	151 200	367 200	více než 367 200
ROK 1996						
Sazba daně	15%	20%	25%	32%	40%	
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 84	84 - 144	144 - 204	204 - 564	564 a více	
daň v Kč max.	12 600	24 600	39 600	154 800	více než 154 800	
ROK 1997						
Sazba daně	15%	20%	25%	32%	40%	
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 84	84 - 168	168 - 252	252 - 756	756 a více	
daň v Kč max.	12 600	29 400	50 400	211 680	více než 211 680	
ROK 1998						
Sazba daně	15%	20%	25%	32%	40%	
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 91,4	91,4 - 183	183 - 274,2	274,2 - 822,6	822,6 a více	
daň v Kč max.	13 716	32 028	54 828	230 316	více než 230 316	
ROK 1999						
Sazba daně	15%	20%	25%	32%	40%	
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 102	102 - 204	204 - 312	312 - 1 104	1 104 a více	
daň v Kč max.	15 300	35 700	62 700	316 140	více než 316 140	
ROK 2000						
Sazba daně	15%	20%	25%	32%	40%	
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 102	102 - 204	204 - 312	312 a více		
daň v Kč max.	15 300	35 700	62 700	více než 62 700		
ROK 2001 - 2005						
Sazba daně	15%	20%	25%	32%	40%	
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 109,2	109,2 - 218,4	218,4 - 331,2	331,2 a více		
daň v Kč max.	16 380	38 220	66 420	více než 66 420		
ROK 2006 - 2007						
Sazba daně	12%	19%	25%	32%		
pásmo od - do v tis. Kč	0 - 121,2	121,2 - 218,4	218,4 - 331,2	331,2 a více		
daň v Kč max.	14 544	33 012	61 212	více než 61 212		
ROK 2008 - 2012 **)						
Sazba daně	15%					
ROK 2013 **)						
Sazba daně	15%	(7%)***				

Zdroj: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Daň z příjmů fyzických osob. Praha: VÚPSV, 2014.
Dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=economic_social_indicators&site=default

¹² Poznámky:

*) Rok 1993 = 47 %; 1994 = 44 %; 1995 = 43 %.

**) Základem daně je u zaměstnanců hrubý příjem zvýšený o pojistné na sociální zabezpečení vč. příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistné na veřejné zdravotní pojištění hrazené za zaměstnance zaměstnavatelem (tj. v roce 2008 ve výši 35 % z dosažené mzdy, od roku 2009 ve výši 34 % z dosažené mzdy).

***) Tzv. solidární zvýšení daně ve výši 7% z příjmu přesahujícího 48násobek stanovené průměrné měsíční mzdy (ta pro rok 2013 činí 25 884 Kč).

Vývoj daňových úlev v České republice

Aby se snížila tvrdost zdanění, jsou do konstrukce individuálních důchodových daní zabudovány ve větší či menší míře sociální prvky. Může se jednat buď o nezdanitelné minimum, nebo se uplatňují různé odčitatelné položky od základu daně či od již vypočtené daně, které respektují i sociální hlediska, např. odpočty na invalidní členy domácnosti, na vyživované osoby bez vlastního příjmu apod. některé příjmy bývají předmětem osvobození od daně. Např. v ČR to jsou starobní důchody, sociální dávky apod. Zvláštním případem je tzv. záporná nebo také negativní individuální důchodová daň. Její princip spočívá v tom, že je stanovena optimální hranice výše příjmu. Nad touto hranicí je příjem zdaněn, pod touto hranicí se daň neplatí, a naopak občan získává od státu příspěvek (sociální dávku).¹³ V ČR se to týká daňového zvýhodnění na dítě, které může vyústit v tzv. daňový bonus, kdy správce daně vrátí již zaplacenou daň.

Vývoj úlev na dani z příjmů fyzických osob prošel zásadní změnou od roku 2006, kdy řada „sociálních“ odčitatelných položek od základu daně byla změněna na slevu na dani.

---

¹³ Peková, Jitka. *Veřejné finance: teorie a praxe v ČR*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. S. 335

Tabulka č. 2: Vývoj úlev na dani z příjmů fyzických osob v ČR v Kč¹⁴

ZÁKLADNÍ ODČITATELNÉ POLOŽKY Z DAŇOVÉHO ZÁKLADU V KČ *)							
Rok	A	B	C	D	E	F	G
1993	20 400	9 000	12 000 (21 600)	6 000	12 000	36 000	
1994	21 600	10 800	12 000 (21 600)	6 000	12 000	36 000	6 000
1995	24 000	12 000	12 000 (24 000)	6 000	12 000	36 000	6 000
1996	26 400	13 200	12 000 (26 400)	6 000	12 000	36 000	6 000
1997	28 800	14 400	12 000 (28 800)	6 000	12 000	42 000	9 600
1998	32 040	18 000	18 240 (32 040)	6 000	12 000	42 000	9 600
1999 - 2000	34 920	21 600	19 884 (34 920)	6 540	13 080	45 780	10 464
2001 - 2003	38 040	23 520	21 720 (38 040)	7 140	14 280	50 040	11 400
2004	38 040	25 560	21 720 (38 040)	7 140	14 280	50 040	11 400
2005	38 040	0	21 720 (38 040)	7 140	14 280	50 040	11 400
SLEVY NA DANI V KČ **)							
Rok	A	B	C	D	E	F	G
2006 - 2007	7 200	6 000	4 200 (38 040)	1 500	3 000	9 600	2 400
2008 - 2009	24 840	10 680	24 840 (68 000)	2 520	5 040	16 140	4 020
2010	24 840	11 604	24 840 (68 000)	2 520	5 040	16 140	4 020
2011	23 640	11 604	24 840 (68 000)	2 520	5 040	16 140	4 020
2012 - 2013 (1.1.)	24 840	13 404	24 840 (68 000)	2 520	5 040	16 140	4 020

Zdroj: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Daň z příjmů fyzických osob. Praha: VÚPSV, 2014.
Dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=economic_social_indicators&site=default

Nedostatkem současných daňových úlev je skutečnost, že do zákona o daních z příjmů není zakomponován princip valorizace jednotlivých daňových úlev sociálního charakteru tak, aby v souvislosti s jejich znehodnocováním v důsledku inflace byla zachována jejich reálná hodnota. Od roku 2008, kdy proběhla zásadní daňová reforma, se zvyšovaly jen slevy na dani na děti, a to zpravidla s růstem sazby daně z přidané hodnoty. Sleva na poplatníka se dokonce snížila v jediném roce 2011, kdy takto ekonomicky aktivní obyvatelstvo „přispělo“ na škody způsobené povodněmi.

¹⁴ *) Daňovým základem jsou příjmy po odpočtu výdajů.

**) Od 1.1.2006 namísto odčitatelných položek z daňového základu sleva na dani (u položky "B-vyživované dítě v domácnosti" ve výši 6 000 Kč již od 1.1.2005).

A – základní sleva na poplatníka

B – sleva na vyživované dítě v domácnosti

C – sleva na manžela ve společně hospodařící domácnosti s vlastními příjmy nižšími než (Kč...), je-li manžel držitelem průkazu ZTP/P, zvyšuje se částka slevy na dvojnásobek

D – základní sleva na invaliditu, pobírá-li poplatník invalidní důchod částečný (do r. 2009), důchod pro invaliditu 1. nebo 2. stupně (od r. 2010)

E – rozšířená sleva na invaliditu, pobírá-li poplatník invalidní důchod plný (do r. 2009), důchod pro invaliditu 3. stupně (od r. 2010)

F – sleva na držitele průkazu ZTP/P

G – sleva na studenta

2 Vzájemné vazby daní a dávek

Oba typy sociálních transferů mají ve vyspělých zemích dlouholetou tradici. Jejich vzájemná provázanost je však zpravidla zcela minimální, neboť oba systémy se dlouhodobě vyvíjejí v zásadě prakticky izolovaně. Souhrnný přerozdělovací efekt daní a dávek proto není jednoduché sledovat a vyhodnotit (viz kap. 2.1 a 2.2). V posledních letech bylo možné sledovat rostoucí pozornost právě tomuto tématu, a to vzhledem k prohlubujícímu se veřejnému dluhu ovlivněnému mj. nižším růstem výnosů daně z příjmů fyzických osob na straně jedné a zjištěnému zneužívání dávek na straně druhé.

Redistribuce pomocí sociálních dávek, která je výdajovou stranou veřejných rozpočtů a daní, která je naopak příjmovou stranou, by se měly vzájemně doplňovat, ale ve skutečnosti tomu tak není. Tuto situaci ztěžuje zaměření sociálních dávek na domácnosti, zatímco daně a daňové úlevy jsou poskytovány převážně jednotlivcům bez vazby na celkové postavení jejich rodin. Existuje však ještě větší nebezpečí demotivace produktivních aktérů při nadměrně vysoké míře redistribuce. Při extrémně vysokém příjmovém zatížení mohou zaměstnanci i OSVČ „vystoupit“ ze sféry formální ekonomiky a stát se „nepodchytilnými“ pro výběr daní a pojistného. Jedná se o únik do neformální ekonomiky.

System státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi (*dále jen sociální dávky*) sjednocuje v České republice sociální dávky, které vyjadřují určitou podporu státu rodinám do jednoho systému, nově definuje dávky, které byly dosud zařazeny v jiných systémech a vytváří nové dávky, které reagují na sociální situace, jejichž důsledky nebyly v předchozím období řešeny. Jednotná koncepce dávek využívající zákonem stanovené úrovně životního minima jako základního stavebního kamene nezbytného pro určení výše dávky a u většiny dávek i pro stanovení příjmové hranice nároku umožňuje v dlouhodobém časovém horizontu udržování reálné hodnoty dávek v návaznosti na vývoj životních nákladů.

Vedle výše uvedených sociálních dávek lze příjmovou úroveň domácností s ekonomicky aktivním členem významným způsobem ovlivňovat prostřednictvím sociálních transferů v rámci daňového systému.

Působení obou těchto systémů se však zásadně liší. Zatímco v rámci systému sociálních dávek s rostoucím čistým příjmem rodiny se výše tzv. testovaných dávek snižuje, v rámci systému daně z příjmu fyzických osob tzv. slevy na dani s jednotnou sazbou (dříve

odpočitatelné položky v kombinaci s progresivním růstem daňového zatížení) mají za následek, že s rostoucím příjmem osoby se zvyšuje i podpora státu směrem k rodinám s dětmi. Daňovým systémem přitom nelze realizovat sociální transfery ke všem sociálním skupinám. Výhody, které z tohoto transferu plynou, mohou využívat pouze poplatníci daně, tzn. že tyto výhody se netýkají např. domácností důchodců s dětmi, nezaměstnaných, studentských manželství, neúplných manželství, kde matka pečuje o dítě, rodin s dětmi s podprůměrným příjmem a z toho vyplývající nulovou daňovou povinností. Tyto typy domácností jsou proto v důsledku této skutečnosti oproti ostatním skupinám určitým způsobem znevýhodněny, neboť nemohou využít všech výhod, které daňová soustava nabízí. Je tedy zřejmé, že tyto skutečnosti výrazně omezují možnosti daňové soustavy jednotlivými opatřeními adresně zasahovat v konkrétních sociálních situacích individuálních typů rodin, přestože z makroekonomického hlediska mohou být náklady na oba typy transferů totožné. Proto by se mohlo jevit jako vhodnější vliv některých sociálních transferů prostřednictvím daňové soustavy utlumovat a převést je do systému sociálních dávek. V tomto směru se jedná zejména o snížení významu slevy na děti (dříve odpočitatelné položky na nezaopatřené děti) při zvýšení váhy přídatku na dítě, který je testován.¹⁵ Jiní autoři doporučují opak, a to z důvodu upřednostnění zaměstnání dospělých členů rodin před pobíráním sociálních dávek.

2.1 Vývoj vybraných výdajů na sociální zabezpečení

Zatímco průměrný podíl výdajů na sociální věci a politiku zaměstnanosti z celkových výdajů státního rozpočtu činil v průběhu sledovaného období 41,5 % a kulminoval v roce 2012 (45,2 %), údaj z čitatele tohoto ukazatele plynule rostl průměrným meziročním tempem o 5,1 % za současného poklesu výdajů státního rozpočtu celkem od roku 2008.

V rámci rozpočtové kapitoly MPSV se dávky státní sociální podpory podílely na výdajích na sociální věci a politiku zaměstnanosti nejvýše 11,4 % v roce 2007 a od té doby jejich podíl klesal až na 6,6 %. V této oblasti byly prováděny průběžné úpravy, které znamenaly změnu v počtu dávek a jejich parametrů, ale i posuny mezi testovanými a netestovanými dávkami z hlediska příjmů domácností.

Nejzásadnější zákonné úpravy u těchto dávek byly provedeny v roce 2011 a 2012, což vyústilo v podstatný pokles jejich vyplacených objemů. Dílčí změny se promítly

---

¹⁵ Průša, Ladislav. *K vybraným otázkám charakteru sociálních transferů rodinám s dětmi v České republice*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2004. S. 17.

v nejobjemnější dávce státní sociální podpory, a to u přídávků na dítě v roce 2008, které byly opětovně zařazeny mezi testované dávky. V roce 2012 oproti roku 2002 klesly na čtvrtinu. V letech 2007 až 2009 po změně z roku 2006 kulminoval rodičovský příspěvek. Po zrušení regulovaného nájemného v roce 2009 začal narůstat objem vyplacených příspěvků na bydlení. Dávky pomoci v hmotné nouzi představují od roku 2007, kdy byly zavedeny, jen vyplacené dávky v objemu od 3 mld. Kč do 7,8 mld. Kč. Dílčí dávky jsou ve statistice MPSV zachyceny až od roku 2012.

Tabulka č. 3: Vývoj vybraných rozpočtových výdajů na sociální věci v ČR v mld. Kč

Ukazatel	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Výdaje státního rozpočtu celkem	750,7	808,7	862,9	922,8	1 020,6	1 092,3	1 083,9	1 167,0	1 156,8	1 155,5	1 152,4
z toho: výdaje na soc. věci a politiku zaměstnanosti	317,1	325,8	338,8	355,4	390,8	424,0	464,0	495,4	500,2	509,0	520,7
Dávky státní sociální podpory	33,700	32,178	32,669	32,954	34,050	48,532	41,883	41,082	40,791	36,094	34,222
z toho:											
přídavek na dítě	13,353	12,519	11,790	11,195	11,033	10,236	6,232	4,736	3,862	3,496	3,332
porodné	0,791	0,807	0,832	0,895	1,591	2,097	1,647	1,579	1,565	0,292	0,144
příspěvek na bydlení	3,028	2,835	2,548	2,459	2,287	1,565	1,619	2,280	3,521	4,625	5,732
rodičovský příspěvek	8,022	7,964	10,425	12,627	13,526	28,690	28,294	28,586	27,722	25,693	24,949
pohřebné	0,529	0,549	0,525	0,533	0,513	0,509	0,071	0,017	0,016	0,015	0,014
dávky péčovské péče	0,395	0,407	0,427	0,467	0,585	0,771	0,844	0,922	1,005	1,066	1,236
sociální příplatek	6,271	5,822	5,262	4,779	4,418	4,607	3,174	2,962	3,100	0,786	0,048
příspěvek na dopravu do 30.6.2004	1,298	1,267	0,856	x	x	x	x	x	x	x	x
zaopatřovací příspěvek do 31.12.2004	0,014	0,008	0,003	x	x	x	x	x	x	x	x
příspěvek na péči o dítě v zařízení 10/2005 až 5/2006	x	x	x	0,002	0,024	x	x	x	x	x	x
příspěvek na školní pomůcky 6/2006 až 12/2007	x	x	x	x	0,065	0,057	0,002	x	x	x	x
Dávky pomoci v hmotné nouzi	x	x	x	x	x	3,287	2,794	3,089	3,882	.	7,751
Propočtové ukazatele v %											
Podíl výdajů na soc. věci a PZ na výdajích SR	42,2	40,3	39,3	38,5	38,3	38,8	42,8	42,5	43,2	44,0	45,2
Podíl výdajů na dávky SSP na výdajích na soc. věci	10,6	9,9	9,6	9,3	8,7	11,4	9,0	8,3	8,2	7,1	6,6
Podíl přídávků na děti na dávkách SSP	39,6	38,9	36,1	34,0	32,4	21,1	14,9	11,5	9,5	9,7	9,7

Zdroj: vlastní zpracování z podkladů Ministerstva financí - Státní závěrečné účty v letech 2002 až 2012, a interních podkladů Ministerstva práce a sociálních věcí

2.2 Vývoj daňových výnosů a slev na dani

Daně jsou vybírány finanční a celní správou a prostřednictvím zákona č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní jsou přerozdělovány mezi rozpočty veřejné rozpočtové soustavy. Z tohoto pohledu je důležitý ukazatel daňové příjmy celkem, který zahrnuje daň z příjmů fyzických osob. Zrušení progresivního zdanění od roku 2008 znamená snížení výnosů této daně z celkových daňových příjmů z necelých 24 % v letech 2002 až 2004 na 18,3 % v roce 2012. Zatímco daň vybíraná z hrubých mezd zaměstnanců do roku 2007 rostla, snížila se od roku následujícího o více než 10 mld. Kč, a to přesto, že se zavedení proporcionální daně byl rozšířen základ daně o pojistné, hrazené zaměstnavatelem za zaměstnance. Téměř

sedminásobně však došlo ve sledovaném období ke snížení výnosů daní placených osobami podávajícími daňové přiznání (mohou mít až 5 různých druhů příjmů). Zde navíc působilo na snížení výnosů zavedení velkorysých výdajových paušálů. Rozdíl mezi zdaněním zaměstnanců a poplatníků podávajících daňové přiznání se prohloubil. To má také dopad na černé zaměstnávání formou „švarcsystému“.

Největší podíl daně z příjmů fyzických osob zůstává ve státním rozpočtu, v průměru za sledované období to je 68,2 %. Obdobnou tendenci je proto možné pozorovat i při sledování podílu této daně z daňových příjmů celkem včetně pojistného na sociální zabezpečení (je příjmem pouze státního rozpočtu).

Slevy na dani z příjmů fyzických osob, které od roku 2006 nahradily odčitatelné položky od základu daně, lze z dostupných údajů Generálního finančního ředitelství vysledovat pouze z daňových přiznání, přičemž je podávají nejen OSVČ, které mají svou činnost jako hlavní, ale i zaměstnanci s vedlejší činností. Níže uvedené slevy na dani proto nedokládají slevy na dani u veškerých ekonomicky aktivních osob. Vypovídací schopnost je tak omezena. Přesto je zřejmé, že nejobjemnější slevou je sleva na poplatníka následovaná slevou na dítě, která může přecházet až v daňový bonus.

Tabulka č. 4: Vývoj vybraných rozpočtových příjmů a slev na dani v ČR v mld. Kč

Ukazatel	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Příjmy státního rozpočtu celkem	705,0	699,7	769,2	866,5	923,1	1 025,9	1 063,9	974,6	1 000,4	1 012,8	1 051,4
z toho: daňové příjmy vč. pojistného	628,0	668,3	718,0	771,6	802,9	900,6	929,9	833,2	863,9	890,3	912,3
z toho: daň z příjmů fyzických osob (DPFO)	82,1	88,6	95,2	94,8	91,6	102,1	95,0	85,7	87,5	90,6	92,6
Daňové příjmy celkem	486,0	520,0	561,0	632,0	643,0	733,0	758,0	670,0	704,0	720,0	742,0
z toho: daň z příjmů fyzických osob	115,0	124,0	133,0	144,0	137,0	152,0	143,0	127,0	130,0	133,0	136,0
z toho: ze závislé činnosti	86,6	94,7	102,6	110,7	111,6	126,4	115,2	111,0	111,8	119,4	119,8
podávající daňové přiznání	21,9	22,1	24,0	26,6	17,9	17,0	17,7	5,6	8,0	2,9	3,3
Slevy na DPFO celkem z podaných DAP	x	x	x	x	23,5	24,5	55,4	57,0	59,2	58,9	66,9
A – základní sleva na poplatníka	x	x	x	x	15,110	15,790	43,132	44,512	45,531	44,924	50,078
B – sleva na vyživované dítě v domácnosti	x	x	x	x	7,315	7,641	9,102	9,481	10,689	11,034	13,724
C1 - sleva na manžela	x	x	x	x	0,815	0,792	2,852	2,767	2,710	2,714	2,798
C2 - sleva na manžela, je-li držitelem průkazu ZTP/P	x	x	x	x	0,003	0,003	0,012	0,011	0,011	0,011	0,009
D – základní sleva na invaliditu	x	x	x	x	0,055	0,063	0,068	0,067	0,066	0,069	0,072
E – rozšířená sleva na invaliditu	x	x	x	x	0,076	0,083	0,073	0,063	0,050	0,045	0,042
F – sleva na držitele průkazu ZTP/P	x	x	x	x	0,031	0,034	0,041	0,034	0,033	0,032	0,032
G – sleva na studenta	x	x	x	x	0,070	0,081	0,101	0,091	0,094	0,100	0,099
Propočtové ukazatele v %											
Podíl daňových příjmů vč. poj. z příjmů SR	89,1	95,5	93,3	89,1	87,0	87,8	87,4	85,5	86,4	87,9	86,8
Podíl DPFO z daň. příjmů vč. poj.	13,1	13,3	13,3	12,3	11,4	11,3	10,2	10,3	10,1	10,2	10,1
Podíl DPFO z daň. příjmů celkem (bez poj.)	23,7	23,8	23,7	22,8	21,3	20,7	18,9	19,0	18,5	18,5	18,3
Podíl DPFO ze závislé činnosti z DPFO celkem	75,3	76,3	77,2	76,8	81,5	83,2	80,5	87,4	86,0	89,8	88,1
Podíl základní slevy na popl. z daň. slev celkem	x	x	x	x	64,4	64,5	77,9	78,1	76,9	76,2	74,9

Zdroj: vlastní zpracování z podkladů Ministerstva financí - Státní závěrečné účty v letech 2002 až 2012, interní podklady, a Generálního finančního ředitelství – dostupné z: <http://www.financnisprava.cz/cs/dane-a-pojistne/analyzy-a-statistiky/udaje-z-danovych-priznani>

Závěr

Zásadním předpokladem efektivního poskytování a čerpání sociální dávek je dobře nastavený systém. Jeho efektivita spočívá v účelnosti poskytování dávek, a té může být dosaženo pouze v případě naprosté přehlednosti nastavených podmínek nejen pro klienty, kteří systém sociálních dávek využijí, ale také ti, kteří jej procesují a v neposlední řadě rovněž ti, kteří ho kontrolují.

Problémem současného systému sociálních dávek je především jejich široké spektrum, a to především z důvodu, že jsou mnohdy duplicitně vázány ke stejné sociální události, např. příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory a doplatek na bydlení ze systému dávek v hmotné nouzi. Do značné míry se překrývají také například sociální příplatek a příspěvek na živobytí.

K rozhodování o nároku na sociální dávky a jejich výši bylo zřízeno několik institucí. Každá taková instituce disponuje vlastním řídicím aparátem a to značně komplikuje možnost zpětné kontroly.

V důsledku zbytečných podmíněností jednoho typu dávky jiným typem dávky, dokazovaným na základě opakovaného vyhodnocování stejně stanovených podmínek nároku, dochází ke značnému nárůstu vykonávané agendy a k značné nepřehlednosti celého systému.

Pro ekonomicky únosný a dobře fungující systém sociálních dávek je proto nezbytné výrazně omezit jejich množství, vhodně nastavit jejich výši, sjednotit institucionální zajištění a řízení, a v neposlední řadě rovněž vytvořit jejich jedno výplatní centrum.

Shrnutí opatření:

- omezit spektrum nabízených sociálních dávek, resp. ze dvou dávkových systémů vytvořit jeden univerzální a tak zamezit poskytování několika typů dávek pro stejnou sociální situaci,
- výrazně ulehčit administrativě, která je spojená s přiznáváním nároku na dávky a stanovení jejich výše,
- poskytování sociálních dávek soustředit pod jedno výplatní centrum,

- výrazně zefektivnit a znásobit prováděnou kontrolu, zda jsou sociální dávky poskytovány oprávněně, a zda jsou jejich příjemci využívány k účelu, jemuž mají sloužit,
- sociální dávky poskytovat v peněžité i nepeněžité podobě, a to podle určení typu žadatele o sociální dávku.

Jediným způsobem jak efektivitu sociálních dávek docílit je uskutečnění několika souvisejících opatření. Centralizace vedení a metodiky, podmíněné poskytování dávek podle typů klientů, poskytování nejen peněžních, ale také věcných dávek a výrazné zvýšení a provázání kontrolního systému.

Rozložení daňového břemene mezi jednotlivé sociální skupiny obyvatel na straně jedné a nesystémové hospodaření s veřejnými financemi na straně druhé je i v horizontu několika málo let těžko udržitelné. Předmětem častých diskusí bývá nahrazení odpočitatelných položek absolutní slevou na dani. Pokud chceme skutečně podpořit zaměstnanost a rodiny s dětmi je toto jediná cesta k opětovné motivaci lidí, příp. formou zavedení dalších odpočitatelných položek a jejich zvýšením. Daňové úspory mají totiž jeden silný pozitivní efekt. Nesnižují motivaci členů domácnosti k dosahování vlastních příjmů.

Vzhledem k rychle se zhoršující atmosféře ve společnosti by měla vláda a Parlament urgentně přezkoumat nastavení státní podpory rodin a jejich nástrojů a usilovat o její radikální zpřísnění a omezení všech plošně vyplácených dávek. Všechny dávky by měly být vypláceny vzhledem k celkovému příjmu rodin a jejich výše by měla být, vzhledem k nutným úsporám v budoucnu, s přibývajícím počtem dětí v rodině, sestupná! Dítě nemůže v žádném případě sloužit jako zdroj obživy! V dnešní společnosti již nepředstavují děti pro své rodiče výrazný ekonomický přínos – nejsou lacinou pracovní silou, míra zabezpečení rodičů ve stáří také nezávisí na počtu dětí v rodině. Dnešní ekonomika nečerpá z toho, že rodiny mají hodně dětí, ale profituje z dětí, které jsou nejlépe připraveny na svou roli a uplatnění pro potřeby poptávky na trhu práce. Jakékoliv plošné vyplácení podpor je pro rodinu i jednotlivce značně demotivující, nenutící tuto situaci řešit.

Pracovní lidé pracují, mají své individuální ambice a budují si vlastní kariéru proto, aby se měli lépe a potažmo v tomto trendu by se měl mít lépe i stát, mělo by logicky dojít ke zlepšení a zvýšení kvality života jejich obyvatel. Vývoj v tomto státě však svědčí o naprostém opaku. Bylo by více než vhodné spravedlivě „ocení“ podnikavé a celoživotně pracující,

nezvyšováním daní, ale naopak radikálním omezením výdajů na sociální podpory a plošné vyplacení dávek, nepracovitým lidem, tak aby došlo v budoucnu k zabezpečení socio-ekonomického rozvoje společnosti.

Literatura

- [1] Česko. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.
- [2] Česko. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.
- [3] Česko. Zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní, ve znění pozdějších předpisů.
- [4] Česko. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.
- [5] Česko. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.
- [6] Česko. Vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.
- [7] Krebs, V. 2010. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika.
- [8] Kubátová, K. 2010. *Daňová teorie a politika*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika.
- [9] Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Dávky státní sociální podpory*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>.
- [10] Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>.
- [11] Peková, J. 2011. *Veřejné finance: teorie a praxe v ČR*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika.
- [12] Průša, L. 2004. K vybraným otázkám charakteru sociálních transferů rodinám s dětmi v České republice. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- [13] Spirit, M. 2009. *Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- [14] Sirovátka, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno: Masarykova univerzita.
- [15] Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2014. *Daň z příjmů fyzických osob*. Praha: VÚPSV. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=economic_social_indicators&site=default

Internetové zdroje

- [16] MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí <http://www.mpsv.cz/cs/>

Kontakt

Ivana Turková, Ing., MBA

Vysoká škola finanční a správní, Fakulta ekonomických studií, Katedra řízení podniku

Estonská 500

101 00 Praha 10

Česká republika

e-mail: ivturkova@seznam.cz